

ВЕСНИЦИТЕ КАКО СРЕДСТВО ЗА АСИМИЛИРАЊЕ ВО МАКЕДОНИЈА ЗА ВРЕМЕ НА КРАЛСТВОТО СХС

Оливер Цацков

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

oliver.cackov@ugd.edu.mk

Апстракт: Културата во Вардарска Македонија, како и образованието, била на многу ниско ниво. Во зафрлените делови на Вардарска Македонија комуникацијата со надворешниот свет беше уште поскупо, всушност, може да се каже дека речиси и да не постоела. Кралството Србија како форма за реализирање на своите пропагандистички цели во негирањето на македонското постоење го користела и печатот. Тој, иако во однос на другите краишта на Кралството значително во помал обем колку и да ја постигнул својата цел, овозможил во Македонија да се појави процес на развиен културно-книжевен живот, кој во развојот на македонската литература е од непроценлива важност. Најчесто со од политички карактер. Владеачката структура многу бргу ја увидела целисходноста на печатот како средство за асимилација. Трудот ги анализира најзначајните помеѓу нив.

Клучни зборови: печат, асимилација, афирмација, литература, култура.

NEWSPAPERS AS A MEANS OF ASSIMILATION IN MACEDONIA DURING THE KINGDOM OF SHS

Oliver Cackov

Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University, Stip, Macedonia

oliver.cackov@ugd.edu.mk

Abstract: Culture in Vardar Macedonia, as well as education, was at a very low level. In the remote parts of Vardar Macedonia, communication with the outside world was even more modest, in fact, it could be said that it almost did not exist. The Kingdom of Serbia also used the press as a form of realizing its propaganda goals in denying the Macedonian existence. although in relation to the other parts of the Kingdom, on a significantly smaller scale, however much he achieved his goal, enabled a process of developed cultural-literary life to appear in Macedonia, which is of inestimable importance in the development of Macedonian literature. Mostly with a political character. The ruling structure very quickly saw the expediency of the press as a means of assimilation. The paper analyzes the most significant of them.

Key words : press, assimilation, affirmation, literature, culture

Со Версајскиот договор од 28.6.1919 година била верифицирана поделбата на Македонија од 1913 година. Настапиле најтешките денови од националната историја на македонскиот народ“Првата светска војна, која завршила со Версајскиот диктат од империјалистичките сили, доведе до прекројување на каратата на Европа и до нова вештачка поделба на Македонија помеѓу трите балкански држави (СХС) односно Југославија⁶¹, Грција и Бугарија“.⁷² Примарна задача на владите од трите буржуаски земји била да се мистифицира и фалсификува македонското историско минато со цел да се покаже српското, грчкото или бугарското потекло на македонскиот народ.

Непризнавањето на македонскиот национален индивидуалитет и напорите да се

⁶ Вардарската бановина — административно територијална единица (**бановина**) во рамките на **Кралството Југославија** од 1929 до 1941 год. Се наоѓала на најјужниот дел на земјата, во чии рамки спаѓала целата територија на денешна **Република Македонија**, јужните делови од **Централна Србија** и југоисточно **Косово**. Именувана е по **реката Вардар** со административен центар во **градот Скопје**.

⁷ Историја на македонскиот народ (1969) НИП Нова Македонија, Скопје, 7.

прикаже Македонија како стара татковина и лулка на српството, биле во основата на сите настојувања на големо српскиот хегемонистички режим во докажувањето на српското потекло на македонците. “Економската и политичка положба на македонскиот народ и другите народности во ново формираната Југословенска држава незапирливо се влошуваше. Наместо долго очекуваната национална слобода и рамноправност, македонскиот народ од монархистичкиот режим беше прогласен за непостоечки, на македонскиот народ му се одрекнуваше национална индивидуалност и култура, а македонското име и јазик беа прогонувани. Во училиштата и администрацијата во Македонија се наметна српскиот јазик додека во повисоките органи на власта не беа допуштани Македонци.”⁸³

Стремежите на македонскиот народ за своја слободна единствено ги изразуваше ВМРО (Обединета) која прими изразит македонски карактер. Во една декларација на Обласниот комитет на ВМРО (Обединета) во врска со барањата на Македонците од Егејска Македонија изнесеи во Ризоспатис за свои училишта и јазик 1935 година се зборува: „ како што Македонците под грчка власт не се ниту Славофони, ниту „ чисти Грци“, како што Македонците под српска власт не се “прави“ Срби, така и македонците под бугарска власт не се Бугари ниту пак сакаат да останат такви.“ Многу членови на оваа организација особено по нејзиното расформирање самопрегорно работела на национално-културната афирмација на македонскиот народ. Оваа активност се одвивала преку најразлични форми: сојуз, литературни и културно-просветни кружоци, театарски дружини и печатот. Особено видлива била работата на македонскиот Народен Студентски сојуз. Во 1935 година започнало да излегува списанието на Ангел Динев “ Македонски вести“ кое одиграло значајна улога во афирмацијата на македонското национално дело и македонска култура. Во ова списание ја започнале својата појава и многу македонски писатели од овој дел меѓу кои: Ангел Жиров, Никола Симеонов, Кирил Манасиев и др. Со својот прогресивен карактер се истакнувал и весникот на покојниот Митко Зафировски „Македонска земја“ од судбински значење за развитокот на македонската култура во Бугарија била појавата на македонските писатели и нивните литературни дела со изразито патриотски теми и пишувани на македонски јазик.

Својот целосен облик оваа афирмативна дејност на македонската литература и култура ја добила во илегалната работа на македонскиот литературен кружок во Софија во 1938 година, чии членови биле Антон Панов, Никола Вапцаров, Ѓорѓи Абаџиев и други. Многу книжевни и

Кралството Србија како форма за реализирање на своите пропагандистички цели во негирањето на македонското постоење го користела и печатот. Тој, иако во однос на другите краишта на Кралството значително во помал обем колку и да ја постигнул својата цел, овозможил во Македонија да се појави процес на развиен културно-книжевен живот, кој во развојот на македонската литература е од непроценлива важност. Вистината дека Маледонија била заостаната културно-просветна средина е несоборлива. Фактите покажуваат слика која е поразителна. Училишните и просветните услови биле сведени на минимум, а процентот на непосредност огромен. Тој број бил поголем единствено во Босна и Херцеговина. Оваа состојба била условена од повеќе причини: традицијата, социјални, османлиското наследство, но главно е детерминирана од општата ситуација во која се најде македонскиот народ кој влезе со сотав на Кралството СХС. Разгледувајќи го културно и просветното наследство на македонскиот народ оставено од Османлиите, весникот Наша реч пишува “ Турција Османлиска харемска и реакционерна, не се грижеше за просветата ниту во сопствената земја, а камо ли во освоените области“. Доколку нешто се направело за просветата на овој крај од страна на турците тоа никогаш не се работело од вистинска човечка побуда, туку секогаш со некоја освојувачка сметка. Турската просвета најчесто имала должност да го спречи влијанието на другите словенски народи, кои воделе тешка и нужна борба, а самите просвети словенски влијаниеа биле пропагандни не во просветна, туку во совојувачка смисла и како такви во овој крај оставиле мошне лошо сеќавање за да може да се започне голематанародна просветна работа.”⁹⁴

⁸ Исто, 9.

⁹ Дејан Алексич, Наша реч 1939-1941, Од историјата на напредниот печат во Македонија, Култура,

За жал новата буржуаска држава не само што не ја измени таа состојба туку и ја влоши. Според податоците од Наша реч¹⁰ статистиката од 1921/22 година покажувала дека процентот на неписмените во Македонија изнесувал 81,1 % . Овој процен една година подоцна бил уште по загрижувачки. Од 1.584.081 жители колку што тогаш имала житли Македонија бројот на неписмени изнесувал 1.030.995 или 70 % .Во Македонија бројот на писменото население изнесувал само 553.116. Бројот 9-10 од Наша реч од 5 јануари од 1940 година донесува и табеларен преглед на просечната писменост по околиците на Македонија. Овие податоци јасно зборуваат дека ретко имало околица во која бројот на писмените го надминувале на бројот на неписменото население. Бројките се логична последица, ако се знае колку во оваа време имало вкупно училишта: основни и виши народни училишта 1145, граѓански 15, средни 16, учителски 1, трговски и академии 2 и земјоделски 3. Оценувано од тој аспект значењето на македонската драмска литература помеѓу двете војни добива во своите димензии. Податоците покажуваат дека во 1931- 1932 година во Македонија на едно средно училиште доаѓале преку 100.000 жители ако на ова се додаде неверојатно мал број на учители тогаш се добива реална слика за просветните и училишни услови во Македонија меѓу двете светски војни.

Книжевниот живот во Македонија, за разлика од културниот добива подруг тек, има поинтензивна живеачка и е во најтесен контакт со литературата на другите југословенски народи. Покрај тоа во спосанијата што излегувале во Македонија, било од општествено-политички или културно-книжевен карактер иако во однос на другите југословенски народи во скроман обем, соработници или нивни уредници биле и познати писатели и познати политички работници. Во периодот од 1920-41 во Македонија излегувале следните весници и списанија: „Стара Србија“ кој започнал да излегува веднаш по Првата светска војна 1919 година иако требало да биде независен весник, кој ќе ја информира јавноста од областа на општествено економските, политички и културните прилики во Македонија, во својата суштина весникот бил со националистички и анти комунистички карактер.

„Социјалистичка зора“ - излегувала во текот на 1920 година како орган на Социјалистичката работничка партија на Југославија (комунисти).

„Работничка зора“ исто така напреден партиски весник но со многу краток век излегувал во текот на 1921 година.

„Демократ“ - излегувал во 1921 година како орган на Демократската партија.

„Стара Србија“ и овој весник излегувал во 1921 година како орган на Радикалната партија.

„Вардар“ бил како што стои во неговиот поднаслов „независен стопански културен лист. Прв негов уредник бил белградскиот новинар Милан Стојмировиќ-Јовановиќ. Излегувал во текот на 1921 година и 1926 година, а потоа го продолжил своето траење од 1.05.1932 година, прво како неделен лист, потоа излегувал двапати неделно и на крајот како дневен лист се до 1936 година. Надвор од неговиот поднаслов дека е „независен“ весникот бил типично режимски весник во служба на владеечката буржуазија. Впрочем, и покрај тоа, овој лист ги следел и одбележувал сите културно-просветни и книжевни манифестации и литературни настани во Македонија. Меѓу неговите соработници имало и познати научни работници и професори на Скопскиот филозофски факултет.

„Искра“ - бил орган на Покраинскиот комитет, на КПЈ за Македонија. Излегувал на двапати: 1933 и 1941 година. „Искра“ излегувала на македонски јазик, а сите подготовки ги вршел познатиот револуционер и поет Кочо Рацин.

„Глас југа“ - бил информативен дневен весник излегувал од 15.10 1940 година. Негов директор бил познатиот писател Ангелко Крстиќ, а уредник Тодор Маневиќ. Овој лист ги подржувал сите владини ставови во политичкиот живот, со нескриени симпатии кон германско-фашистички акции. Во него најчесто се среќаваат раскази од Ангелко Крстиќ и Бранислав Лазиќ. Нашето внимание посебно се задржува на написот во продолженја од А.С Јовановиќ-Бане: „Маргиналие у раду у Скопског Народног позоришта“, во кој прави обид да

Скопје, 1960.210.

¹⁰ Истото

ги открие причините за театарската криза и лошата состојба на овој театар.

Покрај овие весници излегувале уште некои главно со стопански карактер: „Јужни привредник“, „Народна слога“, „Зељорадник“ и други.

Локални весници најмогу излегувале во Битола. Од 1920 година до 1941 година во овој град се печателе следниве листови: „Јужна звезда“, „Јужна стража“, „Кајмакчелан“ и други. Во Куманово излегувале: „Наша узданица“, и „Будучност“. Од другите градови во Македонија весници излегувале уште во Штип и Тетово.

„Јужна Србија“ - листот излегувал двапати месечно и за цело време на своето постоење од 22.06.1938 година до 29.04.1940 година задржал одредено ниво, бидејќи во него соработувале и истакнати професори од Скопскиот филозофски факултет, Белградскиот Универзитет.

Од весниците за деца, познати биле : „Врдало“, „Каравиље“, „Вардарче“, „Завичај“ и во Битола излегувал весникот „Трезвена деца“.

За развојот на книжевната мисла во Македонија особено придонеле списанијата, затоа што во нив соработувале многу познати научни работници и писатели и тоа не само од македонската и скопската средина. Најафирмирани списанија во периодот помеѓу двете светски војни во Македонија биле: „Јужни преглед“ и „Луч“. „Јужни преглед“ започнал да излегува од 1927 година и траел се до 1939 година. Тој бил орган на владеечките кругови и во својата културно-просветна мисија настојувал да ги ориентира своите читатели во духот на големо српството. Во поднасловот на списанието стои дека е „часопис за наука и книжевност“. Покрај објавувањето на одделни песни, раскази и драми, списанието ги содржи и редовните рубрики: Позоришна хроника, Оцене и прикази и часописи. Преку нив ги следи и регистрира сите книжевни моменти, и тоа не само во Македонија туку воопшто го одбележува развојот на југословенската литературна мисла и книжевната пулсација. Најчесто на страниците на „Јужни преглед“ се среќавале имињата на познатите научни работници и писатели: Петар Митропан, Бошко Нозаковиќ, д-р Неделковиќ и други. Свои книжевни творби во списанието објавувале и : Јован Поповиќ, Новак Симиќ, Десанка Максимовиќ и други.

Списанието „Луч“ започнало да излегува 1937 година и веднаш ја освоило читачката публика, бидејќи карактерот на неговата структура бил прилично широк, односно како стои во него „списани за културни, економски и социјани прашања“. За популарноста на овие списанија придонел и еден друг момент; во него соработувале луѓе интелектуалци и писатели најмногу од овдешната македонска средина. Во „Луч“ соработувале Душан Неделкович, Воислав Илиќ, Харалампие Поленакович и др.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Алексиќ Дејан. Политика (1933) од 23 мај до 07 јули.
- Историја на македонскиот народ (1969) НИП Нова Македонија, Скопје.
- Јовановиќ Владан (2011) Вардарска бановина 1929 – 1941, Институт за новију историју Србије, Београд, стр.198.
- Petranović, Branko (1988) Istorija Jugoslavije 1918-1988, I, Nolit, Beograd. стр. 34
- Радничка зора (1921) Броград.